

Марія Майороші (Ужгород)

РЕЦЕПЦІЯ ДРУГОГО ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ В МУКАЧІВСЬКІЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКІЙ ЄПАРХІЇ

Ідея саме такого формулювання теми виникла під впливом слів Папи Бенедикта XVI, які він виголосив у своєму посланні до учасників Міжнародної конференції “Другий Ватиканський Собор: перспективи третього тисячоліття”, що відбулася у Перу 2006 року. Понтифік назвав Собор найголовнішою церковною подією XX століття і закликав правильно інтерпретувати його документи. У них – “джерело справжнього оновлення”, з допомогою якого можна відповідати на виклики Церкви і людства в Третньому тисячолітті¹. Подібну думку висловив у своєму інтерв’ю і о. Михайло Димид: “Оцінювати документи, тобто “передання” Собору, можна тоді, коли проаналізуємо, як відбулась їхня “рецепція”²”.

Саме у цих висловах і ховається *актуальність* даної проблеми. У свою чергу, *мета дослідження* – прослідкувати вплив загальноісторичних подій в історії Католицької Церкви на життя конкретної єпархії (в даному випадку вплив рішень Другого Ватиканського Собору на життя Мукачівської греко-католицької єпархії). *Наукова новизна* полягає в тому, що досліджено процес рецепції Другого Ватиканського Собору в Мукачівській греко-католицькій єпархії та розкрито суть перетворень, що відбулися внаслідок цього процесу.

Аналізуючи стан наукових опрацювань досліджуваної теми, хочеться наголосити на його специфіці. Варто відзначити, що, на жаль, до цих пір дана тема не ставала предметом наукового дослідження, що пояснює відсутність окремих історико-релігійних студій з даної проблематики. Для висвітлення даного питання в основному було використано інтерв’ю єпископів (зокрема, єписко-

¹ Хоружний Г. Ватикан: історія і сучасність. – Львів, 2007. – С.119.

² Димид Михайло: «Окрім екуменізму, основна мета Собору полягала у молитовному відновленні Церкви» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sde.org.ua/zmi/zvoda/item/2033-omykhajlo-dymyd-ekumenizmu-osnovna-meta-soboru-polyagalala-u-molytovnomu-vidnovlenni-cerkvy.html>

па Мілана Шашіка³ та владыки Іоанна Семедія⁴), дружини священика Марії Сабов-Штелихи⁵ та інші, а також біографічне дослідження Юрія Коссея про єпископа І. Семедія⁶ та помічного єпископа Й.Головача⁷. Багато цінної інформації міститься на сторінках офіційного видання єпархії – часопису “Благовісник”⁸. Автором також було використано Кодекс Канонів Східних Церков⁹, Декрет про Східні Католицькі Церкви¹⁰, Декрет про єкуменізм¹¹.

В період, коли відбувався Другий Ватиканський Собор, Греко-Католицька Церква на Закарпатті переживала не найкращий період – нелегкі часи підпілля та переслідування. Навіть такі поважні перешкоди не змусили греко-католиків Мукачівської єпархії залишитися осторонь такої значущої події в історії Католицької Церкви. Секрет такого палкого бажання брати активну участь у житті Вселенської Церкви і йти в ногу з часом, навіть за таких складних умов, дуже простий – глибока релігійність та відданість Христовій вірі священників Мукачівської єпархії.

З цього приводу хочеться навести слова Апостольського екзарха для греко-католиків Сербії та Чорногорії владыки Юрія Джуджара (перебував на Закарпатті на посаді помічного єпископа Мукачівської греко-католицької єпархії у 2001-2003 рр.): “За цей короткий час я так зжився з вашим краєм та його людьми, що мені справді важко його залишати. Саме тут я відчув глибоку віру простих людей, велику любов до своєї церкви, свого обряду, своїх традицій, особливу пошану до священнослужителів. Цього годі знай-

³ Інтерв’ю з єп. Міланом Шашіком. Другий Ватиканський Собор і греко-католики Закарпаття // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

⁴ Інтерв’ю з вл. Іваном Семедієм від 18.07.1997 р., м. Ужгород // Архів Інституту Історії Церкви (далі – АІЦ), ф. П-1, спр. 229. – С.19.

⁵ Сабов-Штелиха М. «Возлюблю Тебе, Господи, кріпосте моя...»: художньо-документальна оповідь. – Ужгород, 2006.

⁶ Коссей Ю. Владика Іоанн Семедій – духовний діяч Закарпаття. – Ужгород, 1999.

⁷ Коссей Ю. Помічний єпископ Йосиф Головач та його заслуги. – Ужгород, 2001.

⁸ Благовісник. Видання греко-католицької єпархії Мукачівської. – 1991. – №1.

⁹ Кодекс Канонів Східних Церков // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

¹⁰ Документи Второго Ватиканського Собора / Пер. А. Коваля. – М., 1998. – С.132–143.

¹¹ Там само. – С.144–162.

ти в іншому місці на світі. Це є дуже своєрідне відчуття, дуже глибоке і дуже втішне для духовної особи”¹².

На превеликий жаль безпосередньої участі у процесі Другого Ватиканського Собору греко-католики Мукачівської єпархії не змогли взяти, адже єпархіальний єпископ Олександр Хіра знаходився у засланні в Казахстані (з 1957 року і до самої смерті у 1983 році). У своїх спогадах як єпископи (владики І. Семедій та І.Маргітич), так і священники в один голос твердять, що не мали можливості слідкувати за ходом Другого Ватиканського Собору. Основну інформацію вони отримували, слухаючи радіо Ватикан. Інформація також частково надходила із-за кордону і від співслужителів із сусідньої Галицької митрополії.

Для прикладу, дружина священника – Марія Сабов-Штелиха згадує, як напередодні Великого посту 1964 року підпільні священники (оо. Василь Пушкаш старший, Іван Роман, Павло Мадяр, д-р Елемир Ортутай та інші) збиралися в таємній квартирі на вул. Гвардійській у м. Ужгороді, слухали доповіді о. Пахомія (Бориса) ЧСВВ, який очолював Галицьку провінцію Найсвятішого Спасителя в Україні протягом 1961-1971 рр., обмінювалися думками і знайомилися з таємно отриманими документами про рішення Другого Ватиканського Собору¹³. Хоча пізніше владика Іоан Семедій в інтерв'ю говорить, що вперше побачив матеріали Собору вже у 1990-му році, коли відвідав Перший синод українських єпископів у Римі, але з діяльністю Собору був ознайомлений ще в 1960-х роках¹⁴.

Приємно відзначити, що інформація про II Ватиканський Собор, яка надходила з вищезгадуваних джерел, не затримувалася на місці. Священнослужителі передавали відомості одне одному і кожен з них доносив їх до своїх вірників. Особлива увага приділялася просвітницькій роботі з молоддю. В Ужгороді на тій же таємній квартирі молодь збиралася частіше, щоб проводити проповіді-бесіди на теми духовного життя і найголовніше – роз'яснювати

¹² Гаврош О. Владика Юрій Дуджар: На Закарпатті я провів чудові роки // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/regions/74/161/0/1285/>

¹³ Сабов-Штелиха М. «Возлюблю Тебе, Господи, кріпосте моя...»: художньо-документальна оповідь. – С.26.

¹⁴ Інтерв'ю з вл. Іваном Семедієм від 18.07.1997 р., м. Ужгород // АПЦ, ф. П-1, спр. 229. – С.19.

рішення Другого Ватиканського Собору¹⁵. Такі осередки були по всій території Мукачівської єпархії, а саме: с. Білки Іршавського району (під керівництвом о. Павла Мадяра), с. Боржавське Виноградівського району (начолі з майбутнім владикою І. Маргітичем) та інші.

До цієї ситуації доречно було б згадати слова теперішнього єпископа Мукачівської єпархії Мілана Шашіка щодо впровадження рішень II Ватиканського Собору: "... Якраз через Ватиканське радіо мали відомість про II Ватиканський Собор. Я думаю, що не могли усвідомити собі все те, про що йшлося. Саме тому впровадження Другого Ватиканського Собору в життя – то є довгий процес"¹⁶.

Основні завдання Другого Ватиканського Собору – екуменічна діяльність, визначення власної ідентичності, повернення до "старих традицій", оновлення Церкви та її відкритість і лояльність до сучасного світу – всім були зрозумілі. Проблема була в іншому – реалізація плану в житті. І тут греко-католики Мукачівської єпархії зіткнулися із парадоксальною ситуацією. Адже той сучасний світ, до якого хотіла відкритися Церква, поступово зачиняв усі ті вікна, крізь які до нього долинали відлуння трансцендентного¹⁷.

Певні протиріччя спостерігалися навіть в середовищі самої Церкви, адже спочатку не було вироблено єдиної концепції реалізації рішень Другого Ватиканського Собору. Багато клопоту завдавало нав'язування греко-католикам радянською владою православ'я. Це ускладнило процес проникнення і втілення в реальність таких гасел Другого Ватиканського Собору, як єдність і повернення до традицій, адже багато з греко-католицьких як душпастирів, так і вірників не бажали нічим бути подібними на православних. Але найголовніша перешкода – це укорінення ідеології атеїзму, який тримав у полоні мільйони людських душ.

Історично так склалося, що Закарпаття – багатонаціональний край, тому наступним нагальним питанням стало використання у богослужінні національної мови. Відразу ж виділилося декілька

¹⁵ Сабов-Штилиха М. «Возлюблю Тебе, Господи, кріпосте моя...»: художньо-документальна оповідь. – С.27.

¹⁶ Інтерв'ю з єп. Міланом Шашіком. Другий Ватиканський Собор і греко-католики Закарпаття // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

¹⁷ Вайгель Джордж. Свідок надії: життєпис Папи Івана-Павла II. – Львів, 2012. – С.152.

осередків, найбільші з яких греко-католики з церковнослов'янською, українською та угорською мовами богослужіння. Вперше мовне питання було порушено вже у згадуваному нами зібранні 1964 року в м. Ужгород, де віряни разом із священниками прийшли до спільного рішення – відправлення Служб Божих проводити на рідній, тобто українській мові¹⁸. У 1973 році цими ж вірянами з Угорщини було отримано Євангеліє українською мовою. Більш активніше мовне питання обговорювалося після легалізації Греко-Католицької Церкви в Україні.

Як бачимо, ще в підпільний період закладено фундамент для втілення в життя рішень Другого Ватиканського Собору. Але динамічний розвиток розпочався з процесом легалізації Греко-Католицької Церкви в Україні. Невдовзі ця невтомна праця почала давати свої плоди. По-перше, одразу ж після легалізації з'явилося офіційне видання Мукачівської греко-католицької єпархії – часопис “Благовісник”, на сторінках якого можна спостерігати за процесом духовного відродження та реорганізації єпархії. Це виявлялося в активній переписці мирян з духівниками на сторінках видання, акцентації окремих тем для дітей та молоді, подачі вістей з діяльності єпархії. У часописі, крім церковної тематики, актуалізується також виховна, розважальна, культурно-освітня проблематика. Це засвідчує відкритість єпархії до діалогу із сучасним суспільством, що й було одним із основних завдань Другого Ватиканського Собору.

Саме з початком процесу легалізації і постало питання, наскільки греко-католиками Мукачівської єпархії було прийнято рішення Другого Ватиканського Собору. Окрім радості визнання, греко-католики єпархії також зіткнулися з низкою труднощів, які щойно з'явилися, а саме: матеріальне забезпечення, підготовка священницьких кадрів, духовна підтримка вірян. З перших же своїх кроків як духівники, так і віряни показали, що не залишилися байдужими до реформування Церкви.

Прикладом цього може слугувати катехизація молоді¹⁹, спроби мирних домовленостей із представниками православних церков про повернення колись конфіскованих храмів та початку процесу

¹⁸ Сабов-Штиліха М. «Возлюблю Тебе, Господи, кріпосте моя...»: художньо-документальна оповідь. – С.28.

¹⁹ Васков Й. Духовне виховання – катехизація молоді // Благовісник. – 1991. – №4. – С.3.

примирення, активний пошук серед молоді бажаючих служити Богу, що робиться дуже відповідально, з постійним проведенням роз'яснювальних процедур. Для прикладу, стаття у “Благовіснику” “Покликання бути Божим служителем” чітко окреслює вимоги до кандидатів у священники: “Підготовка душпастирів ведеться в душі Другого Ватиканського Собору, що означає, що богослови сьогодення повинні розуміти, що сучасна теологія греко-католицької Церкви не повинна закінчуватися духовною школою, вона повинна бути відкритою до розв'язання проблем сучасного життя, а Церква повинна вносити в проблеми сучасності всі канонічні сокровенності Божої Премудрості”²⁰.

Стабільності набувають наради священників, на яких порушуються актуальні питання церковно-релігійного життя, а саме: екуменічне спілкування в Церкві, подружній зв'язок у світлі Кодексу Канонів Східних Церков, виконання парафіянами власних зобов'язань тощо²¹. Крім того, семінаристи мали змогу навчатися за кордоном, зокрема у США, Чехії, Італії, Словаччині, Угорщині та ін.

Активізується робота християнських організацій. 16 вересня 1995 року в м. Ужгороді відбулася Установча Конференція Закарпатської Екуменічної Місії Католичок, яка була проведена в Маріанському стилі²². Прийнято статут організації і визначені основні завдання – допомога в релігійному духовному вихованні молоді, екуменічна та благодійна діяльність. Цього ж 1995 року аналогічна організація під назвою “Аве Марія ім. Теодора Ромжі” з'явилася у с. Королево, Виноградівського району²³. Засновуються також благодійні та молодіжні організації: лютий 1997 р. – благодійний центр “Милосердя” в смт. Перечин²⁴; червень 1997 р. – Товариство Християнської молоді в селах Кам'яниця та Хмільник Ужгородського району²⁵. Молоді віряни Мукачівської греко-католицької єпархії стали учасниками Міжнародної зустрічі християнської мо-

²⁰Тидір І. Покликання – бути Божим служителем // Благовісник. – 1994. – №12 (32). – С.3.

²¹Сабов Ю. Наради священників // Благовісник. – 1995. – №1 (33). – С.1.

²²Філіп Л. Нова Маріанська організація // Благовісник. – 1995. – №9 (39). – С. 4.

²³Ще одна молодіжна християнська організація в нашій країні // Благовісник. – 1997. – №9 (61). – С.8.

²⁴Ще один благодійний центр // Благовісник. – 1997. – №1 (53). – С.8.

²⁵Русун Н., Скоблей М., Скоблей Т., Русин В. Організуємо товариство // Благовісник. – 1996. – №7. – С.7.

лоді, що відбулася з 18-24 серпня 1996 року у невеличкому чеському містечку Ріхнов, де гідно представили Закарпаття і Україну²⁶.

Не можна залишити поза полем зору таку подію як реформування управління церковними громадами. Цей процес був розпочатий єпископом Іоаном Семедієм і можна з впевненістю констатувати, що його було проведено з врахуванням гасел Другого Ватиканського Собору. Управління громадою – це є одне із важливих завдань духівника, під час виконання якого має здійснюватися процес співпраці з активістами громади та дотримання церковних і цивільних законів. Але, на жаль, у багатьох випадках зберігалася практика верховодства, успадкована ще з часів тоталітарного режиму. І це призводило до розвитку таких сценаріїв: або священник одноосібно зосереджував владу, або мали місце спроби державних органів втручання через активістів громади у внутрішні справи Церкви²⁷. Беручи до уваги ці випадки, які негативно впливали на авторитет Греко-Католицької Церкви в краї, вища ієрархія єпархії, з метою позбавитись від радянських пережитків, здійснила назрілу потребу удосконалення управління церковними громадами. В результаті реформ відбувся перехід до традиційних форм і методів управління, що було передбачено рішеннями Другого Ватиканського Собору. Це явно оживило життя Церкви, а також зробило її більш незалежною і виразною.

На сторінках офіційного видання Мукачівської єпархії також ведеться активна пропаганда єкуменічної концепції та євангелізація населення. Незважаючи на певні протиріччя між греко-католиками та православними, вища ієрархія Мукачівської єпархії намагається дотримуватися щодо останніх курсу примирення. Цей процес зближення між цими двома конфесіями дістав назву “діалог любові”, який з часом може перерости до богословського діалогу²⁸. Підтвердженням цього є почергові служби в одному храмі двох конфесій, зустрічі єпископів, спільні прощі, інколи навіть спільні служби. За основу єкуменічної діяльності було взято енцикліку Івана Павла II “Щоб всі були одно”, основна мета якої –

²⁶ Вереш М. Гуртуємося на християнських засадах // Благовісник.. – 1996. – №10 (49). – С.7.

²⁷ Семедій І., єпископ. Про удосконалення управління церковними громадами // Благовісник. – 1997. – №2 (54). – С.4.

²⁸ Чейпеш І. Щоб усі були одно // Благовісник.– 1995. – №6-7 (37). – С.1–2.

встановлення братерського, рівноправного та терпеливого діалогу між народами і пожвавлення екуменічного процесу.

Успішна діяльність греко-католиків Мукачівської єпархії начолі з їх єпископом Іоаном Семедієм у руслі Другого Ватиканського Собору не залишається непоміченою навіть самим Святійшим Отцем Іваном Павлом II. У своєму листі до єпископа Іоана Семедія від 12-го червня 1997 року Іван Павло II пише: "...приємно нам зараз згадати розумне старання, яким Ти просував справу євангелізації, основне завдання Церкви, зокрема, у теперішній час (Спаситель людини 10), побожність і мудрість та батьківську турботу, що Ти застосовуєш у навчанні, керівництві та освяченні вірників тої єпархії. Крім того, Ти заслуговуєш особливої згадки. Ми вважаємо, що Твоя добросердечна людяність до всіх, вірність до Римського Папи, та справжня і повна гармонійність з наукою та з керівництвом Церквою: за що проявляємо Тобі справедливу подяку, пов'язану з почуттям того відомого ставлення, з яким Ти відносишся до своїх вірних та до священників"²⁹.

Особливістю мирян Мукачівської єпархії є їх активна участь у літургії. За критеріями Другого Ватиканського Собору кожен має спілкуватися з Богом на зручній для нього мові. Враховуючи багатонаціональність краю, де існує багато парафій, Літургія служиться різними мовами (церковнослов'янською, українською, угорською, румунською, словацькою). Завдяки успішному впровадженню рішень II Ватиканського Собору в Мукачівській греко-католицькій єпархії її віряни самі мають можливість обрати, якою мовою їм краще молитися.

Другий Ватиканський Собор та прийняття Кодексу Канонів Східних Церков надали Мукачівській єпархії найголовніше – підтвердження статусу "Церкви свого права" ("ecclesia sui juris")³⁰. Адже еkleзіологічне вчення II Ватиканського Собору поставило на порядок денний визначення поняття "Церкви свого права". Цей термін проходить певний шлях розвитку і в Кодексі Канонів Східних Церков вводиться четверта група помісних Церков під на-

²⁹ Іван Павло II. Шановному брату Мукачівської єпархії Івану Семедію // Благовісник. – 1997. – №8. – С.1.

³⁰ Семедій І., єп., Сабов Ю. Статус підпорядкованості Мукачівської єпархії в минулому і сьогодні // Благовісник.. – 1997. – №3 (55). – С.6–9.

звою “інші Церкви свого права”, що означає, що правлячий ієрарх творить партикулярне право (Канон 176)³¹.

На нашу думку, для Греко-Католицької Церкви в Україні, і для Мукачівської греко-католицької церкви зокрема, процес рецепції II Ватиканського Собору став певним перетворенням і переломним моментом. Йдучи в підпілля Греко-Католицька Церква в Україні мала певний образ, який за період катакомб, зазнаючи серйозних змін, трансформувався із старенької стомленої бабці у молоду перспективну дівчину, повну сил та ідей. Ми переконалися, що рецепція II Ватиканського Собору – важливий, відповідальний і потрібний процес, який триває і по-сьогодні. Цей процес неминучий, адже його потрібно пройти для того, щоб реалізувати основну мету, окреслену програмними настановами II Ватиканського Собору для Греко-Католицької Церкви, яка повинна стати запорукою єднання сучасності з минулим, при цьому дотримуючись багатовічних традицій.

Всі вищі архієреї Католицької Церкви заявляли і заявляють про те, що, незважаючи на досить серйозний проміжок часу і пройдений шлях, ми ще не використали всі можливості Другого Ватиканського Собору. З цього приводу висловився і єпископ Мукачівської єпархії Мілан Шашік: “Мабуть, потрібно нам, духовним пастирам, знову прочитати постанови Другого Ватиканського Собору, поговорити про них, щоб впроваджувати в життя те, що так важливо. Підкреслення Святого Писання в житті Церкви і кожного християнина особисто”³².

Другий Ватиканський Собор – це хороший старт оновлення Церкви. Основні засади II Ватиканського Собору пройшли перевірку часом і залишилися актуальними до наших днів. Приємно, що частиною цього глобального історичного процесу постає і Мукачівська греко-католицька єпархія, яка стала на шлях перетворень з самого початку і продовжує його далі.

³¹ Кодекс Канонів Східних Церков // Постійна адреса: <http://www.kyrios.org.ua/vstupni-kanoni/html>

³² Інтерв'ю з єп. Міланом Шашіком. Другий Ватиканський Собор і греко-католики Закарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.osbm.org.ua/v2/index.php?option=com_content&view=article&id=462:2012-06-11-19-52